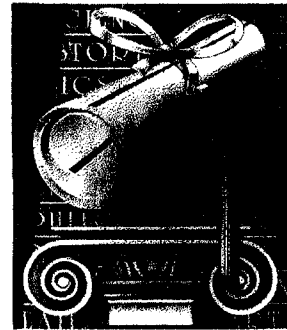

РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И КУЛЬТУРЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

К.С. УСОВИЧ

ЭКАНОМІЯ МОЎНАЙ МАТЭРЫІ Ў ЭКАНАМІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Функцыянаванне эканамічнай тэрміналогіі абумоўліваецца такімі асноўнымі формамі існавання матэрыі, як прастора і час. Як і мова, яна існуе і функцыянуе толькі ў чалавечым грамадстве.

Больш-менш поўнае і глыбокае разуменне часу, імгненнасці чалавечага жыцця, паляпшэнне адлюстроўваючых, абазначаючых і абслугоўваючых функцый мовы патрабуе не толькі хутчэйшай і паўнейшай распрацоўкі эканамічнай тэрміналогіі, але і павелічэння яе гукавой і графічнай эканомнасці. "Бег часу, працягласць працэсаў залежаць, як гэта паказала тэорыя адноснасці Эйнштэйна, ад хуткасці руху матэрыяльных цел" [1, 95], а значыць, і ад хуткасці карыстання мовай, навуковай мовай, навуковай тэрміналогіяй, эканамічнай тэрміналогіяй. Чым хутчэй, лепш будучы абслугоўваць яны дзейнасць людзей, тым больш кожны чалавек паспее зрабіць за свой век-імгненне.

Час праяўляецца "ў заканамернай паслядоўнай змене аб'ектаў, з'яў, (фактаў, спраў у жыцці чалавека. — К. У.) іншымі аб'ектамі, з'явамі (фактамі, справамі чалавека. — К. У.), змене адных фаз (ступеней) развіцця прадметаў, працэсаў іншымі фазамі (ступенямі) развіцця прадметаў, працэсаў. Час — гэта ўсеагульная форма паслядоўнай змены з'яў... Час — аб'ектыўны, г. зн. незалежны ад свядомасці чалавека..." [1, 95–96].

Час з'яўляецца адной з галоўных характарыстык, асаблівасцей, праяўленняў, рэгулятараў і вызначальнікаў жыцця чалавека. Наша існаванне абмежавана рамкамі часу. З гэтага вынікае, што ўсе нашы справы, імкненні, старанні і мары ўкладзены ў гэты маленькі пракрустаў ложка часу. Ён не дае нам колькі хочаш жыць, працаваць, дапрацоўваць, перапрацоўваць. Паспехі, прагрэс любога грамадства залежаць ад эканамічнай, культурнай дзейнасці складаючых яго індывідаў, ад працы кожнага вучонага. Таму, не глядзячы на тое, што грамадства існуе і будзе існаваць многія і многія стагоддзі, кожны з названых індывідаў жыве і дзейнічае маленькі прамежак часу. Як было відаць, жыве і дзейнічае ў значнай ступені дзякуючы мове. Паколькі жыццё грамадства больш-менш працяглае, значэнне, якасць мовы тут не так наглядна відаць. На прыкладзе ж аднаго чалавека эканомныя якасці мовы праяўляюцца асабліва наглядна.

Наша карыстанне мовай абмежавана няўмольным часавым выключальнікам. Улічваючы выключна важную ролю мовы ў нашым жыцці і імгненнасць яго самога, галоўную сутнасць мовы як інструмента адлюстравання аб'ектыўнай рэчаіс-

Канстанцін Сяргеевіч УСОВІЧ, загадчык музея-лабараторыі Ф. Скарыны Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны.

насці, прылады функцыянавання чалавечай свядомасці, камунікацыйнай сувязі, самага важнага, універсальнага і каштоўнага вынаходства людзей, адну з самых важных умоў жыцця чалавецтва, мы павінны ўсе разам і кожны спецыяліст паасобку максімальна і найхутчэй удаस्कанальваць даны інструмент, як гэта мы робім з усімі астатнімі, але не такімі ўсеабдымнымі, вынаходствамі чалавецтва: аўтамабілямі, самалётамі, медыцынскай, нафтаздабываючай тэхнікай і г. д.

Сутнасць эканоміі моўнай матэрыі ў эканамічнай тэрміналогіі бачыцца нам у тым, каб не дапускаць неапраўданага падаўжэння новых слоў, а ў значнай колькасці агульнапрынятых шукаць магчымасці для спрашчэння шляхам памяншэння колькасці або замены даўжэйшых словаўтваральных элементаў карацейшымі.

Закон эканоміі часу лічыцца таксама ўсеагульным эканамічным законам, які выражае **"крыніцу і спосаб павышэння эканамічнай эфектыўнасці"** (падкрэслена намі. — *К. У.*) грамадскай вытворчасці" [2, 405]. Паколькі мова абслугоўвае гэту грамадскую вытворчасць (больш таго — усю дзейнасць людзей), дык эканомія моўных сродкаў павышае "эканамічную" эфектыўнасць мовы як інструмента эканамічнай дзейнасці людзей, як прылады працы ў гэтай сферы дзейнасці.

Наглядным, яскравым пацвярджэннем таму служаць справядлівыя словы К. Маркса: "Калі дапусцім наяўнасць калектыўнай вытворчасці (і нават індывідуальнага і калектыўнага карыстання мовай у час вядзення гэтай вытворчасці. — *К. У.*), вызначэнне часу, натуральна, захоўвае істотнае значэнне. Чым менш часу патрабуецца грамадству на вытворчасць пшаніцы, жывёлы і г. д. (і на выкананне моўных функцый у час гэтай працы пры захаванні або, яшчэ лепш, павелічэнні яе адлюстроўваючых, аперацыйна думальных і інфармацыйна перадаючых магчымасцей. — *К. У.*), тым больш часу яно выйграе для іншай вытворчасці, матэрыяльнай ці духоўнай (чым больш эканомная мова пры ўсіх астатніх роўных або вышэйшых яе якасцях, тым больш эканоміцца чалавекам, грамадствам часу на чытанне, слуханне, на давядзенне вытворчых заданняў, правядзенне планёрак і ўдзел у іх, пісанне, чытанне і ўсведамленне дакументацыі, арганізацыю вытворчасці. — *К. У.*). Як для асобнага індывіда, так і для грамадства ўсебаковасць яго развіцця, яго спажывання і яго дзейнасці (інструментам, сродкам і ўмовай для чаго ў значнай ступені з'яўляецца мова. — *К. У.*) залежыць ад зберажэння часу. Усялякая эканомія (а значыць і ад эканомнай мовы. — *К. У.*) у канчатковым выніку зводзіцца да эканоміі часу... Эканомія часу, роўна як і планамернае размеркаванне рабочага часу (у тым ліку і свайго асабістага па кожнай справе — *К. У.*) па розных галінах вытворчасці, застаецца першым эканамічным законам на аснове калектыўнай вытворчасці. **Гэта становіцца законам нават у намнога больш высокай ступені"** [3, 116—117]. У падкрэсленых намі словах сцвярджаецца, што закон эканоміі часу не толькі ўсеагульны эканамічны закон, але і адзін з законаў развіцця прыроды, чалавечага грамадства, усёй матэрыі. З усімі падставамі можна дапусціць, што гэты закон рэгулюе і функцыянаванне і развіццё мовы, улічваючы яе значэнне для чалавечага грамадства, яе сутнасць і прызначэнне. "З'яўляючыся сродкам абмену думкамі, мова непасрэдна ўдзельнічае (як было відаць вышэй. — *К. У.*) у вытворчай дзейнасці чалавека, стварае магчымасць для грамадскага жыцця людзей. Каштоўнейшы набытак народа, мова з'явілася адной з магутных сіл, садзейнічаючых стварэнню матэрыяльнай і духоўнай культуры" [4, 3].

Непераўздызнення і ўсеабдымныя значэнне і роля мовы для чалавечага грамадства моваведам як нікому вядомы. Калі ж улічыць, што "па падліках спецыялістаў, прыкладна 80 % усяго жыцця чалавека прама ці ўскосна звязана з маўленнем (г. зн., што мы 19 гадзін у суткі або гаворым, чытаем, слухаем, або думаем самі сабе, разважаем, вядома, з удзелам мовы, бачым сны, нярэдка мармычучы пры гэтым, і да т. п.), то можна лічыць наша існаванне пераважна моўным..." [5, 32] і мову адной з важнейшых умоў жыцця чалавека. Больш таго, "у цяперашні час праца, затрачваемая асобным чалавекам на семантычную інфармацыю (іншымі словамі, на пошукі выражанай і адлюстраванай мовай аб'ектыўнай рэчаіснасці. — *К. У.*) стала такой вялікай, што ўступае ў канкурэнцыю з доляй часу, затрачываемай на прадукцыйную працу, на сям'ю, на адпачынак і іншыя заняткі... Аб'ём семантычнай інфармацыі такі, што патрабуе ад чалавека большай працягласці актыўнага жыцця, **адмыслова распараджацца сваім часам...**" (падкрэслена намі — *К. У.*) [6, 6]. Улічваючы сутнасць, ролю мовы ў жыцці чалавека, яе фун-

кцыі, абмежаванасць чалавечага жыцця, злачынна не хацець зрабіць мову як мага больш эфектыўным сродкам шляхам эканоміі, ліквідацыі гукавых і літарных праэмернасцей у эканамічнай тэрміналогіі.

У сусветным мовазнаўстве гэтаму пытанню ўдзяляецца нямала ўвагі. Гаворка ідзе нават не проста пра эканомію мовы, а і функцыянаванне ў ёй прынцыпа і нават закона эканоміі [7]. У беларускім мовазнаўстве, па нашых даных, існуе толькі два артыкулы, якія так ці інакш датычаць гэтага закона [8, 108–111; 9, 99–105]. Закаранае гэту тэму і Б. А. Плотнікаў у падручніку "Агульнае мовазнаўства" [5, 271].

Сутнасць данай моўнай з'явы розныя лінгвісты выражаюць па-рознаму. Так, Б.А. Плотнікаў лічыць, што прынцып эканоміі з'яўляецца "адной з істотных знешніх прычын моўных змен" [5, 271]; бачыць яе прычыну ў тым, што кожны жывы арганізм, створаны прыродай, імкнецца па магчымасці затрачваць як мага менш энергіі на выкананне пэўнай працы, тых або іншых дзеянняў, пры дасягненні канкрэтных мэт і г. д. "Згодна з гэтым прынцыпам, — зазначае далей аўтар, — чалавек пры маўленні таксама мае схільнасць скарачаць сказы, асобныя доўгія словы, бо на іх вымаўленне тады патрабуецца меншы расход інтэлектуальнай і біялагічнай энергіі. Размаітыя (а чаму не *розныя*, калі размова ідзе пра эканомнасць? — К. У.) скарачэнні вядуць да эліптычнага маўлення, да ўжывання ў ім абрэвіятур, новых форм моўных адзінак і іншых відаў змен. Пры гэтым адзначаецца заканамернасць скарачаць тыя моўныя адзінкі, што ўжываюцца ў маўленні больш часта, больш гаваркія словы" [5, 271].

Г.П. Нешчыменка сутнасць гэтай з'явы не раскрывае, а толькі прасочвае праўленне тэндэнцыі да эканоміі пры стварэнні новых слоў. Т.І. Тамашэвіч бачыць сутнасць закона ў тым, "што ў працэсе выкарыстання адзінак мовы носьбіты яго як бы выбіраюць найбольш рацыянальныя, зручныя сродкі для зносін" [9, 99]. "За кошт гэтага, — дадае аўтар, — тэкст, маўленчы перыяд скарачаецца, але павялічваецца ці застаецца нязменнай інфармацыйная частка. Гэта, як адзначаюць некаторыя лінгвісты, адпавядае зразумеламу і апраўданаму намаганню грамадства эканоміць плошчу друкаванай прадукцыі і час вуснага выступлення, паведамлення.

Існуюць унутрымоўныя прычыны лаканічнасці, якія вынікаюць з саміх заканамернасцей развіцця моўнай структуры. **Тэндэнцыя да эканоміі вельмі характэрная для агульнага паступальнага руху і развіцця беларускай мовы** (падкрэслена намі. — К. У.)" [9, 99].

Мэтанакіравана, свядома ўдасканальваць эканамічную тэрміналогію можна рознымі спосабамі, можна і патрэбна павялічваць, развіваць да максімальна разумных памераў эканомію моўных сродкаў — гукаў і літар. Галоўнай мэтай дадзенага артыкула і з'яўляецца разгляд канкрэтных мер павышэння эканомнасці тэрмінаў на ўзроўні гукавой і графічнай матэрыі ў тэрміналагічных лексемах. Найбольш наглядна рашаецца дадзеная задача на прыкладзе некаторых эканамічных слоўнікаў беларускай мовы [10].

У эканамічную тэрміналогію ўваходзіць шмат тэрмінаў з рускай мовы. Гэтыя тэрміны ўтвораны з агульнаўжывальных слоў: *делать* — *сделать* — *сделка*; *говорить* — *говор* — *договориться* — *договор* і інш. У беларускую мову яны перанесены як бы механічна: *здзелка*, *дагавор*. Гэтым самым праігнараваны беларускі будаўнічы матэрыял: *рабіць* — *зрабіць*; *гаварыць* — *гаворка* — *дамаўляцца*. У адпаведнасці з гэтым у беларускай мове павінны быць тэрміны: *зробка* (бартэрныя, біржавыя зробкі); *дамова* (дамова крэдытная), *дамоўны* (дамоўная дысцыпліна). Колькасць знакаў пры замене бытуючых тэрмінаў на прапаноўваемыя зменшыцца: *здзелка* — *зробка* (7–6); *дагавор* — *дамова* (7–6); *дагаворны* — *дамоўны* (9–7).

Названы эканамічны слоўнік дае і іншыя, на наш погляд, няўдалыя з розных пунктаў погляду словы, у тым ліку няўдалыя з пункту гледжання эканомнасці: *займальнасць* (насельніцтва) замест *занятасць* (12–9); *кваціраванне* замест *кватаванне* (12–10); лізінг *фінансаваны* замест лізінг *фінансуючы* (11–10); *рэчавае* права замест *рэчнае* права (7–6); рызыка выпадковай *пагібелі* замест рызыка выпадковай *гібелі* (8–6).

Занятасць насельніцтва абазначае наяўнасць у яго дзейнасці працоўнага занятку. У тэрміна ж *займальнасць* больш расплыўчатае ненакіраванае значэнне.

Тэрмін *заятасяць* у адпаведным значэнні падаецца і "Тлумачальным слоўнікам беларускай мовы" [11, 356]. Гэты ж слоўнік *займалнасць* падае як уласцівасць займальнага, *займалны* — які выклікае цікавасць, забаўны [11, 317]. Ад назоўніка *квота* лепш утварыць іншы тэрмін са значэннем працэсу дзеяння пры дапамозе суфіксаў беларускай мовы *-ав-а* і *-н-*, чым суфіксаў рускай мовы *-ірава-* і *-н-*: *квота* — *кватаванне*, а не *кваціраванне* (10—12). Складальнікі названага эканамічнага слоўніка пераклалі з рускай мовы тэрмін *финансирующий* лизинг як *финансаваны* лизинг. *Фінансаваны* — лизинг, які прафінансаваны ўжо. *Фінансуючы* ж — лизинг, які валодае здольнасцю фінансаваць. Адно паняцце нельга падмяняць іншым, бо яны маюць неідэнтычныя значэнні. Тое ж здарылася і з тэрмінам *вещное* право — *рэчавае* права. Як адрозніваюцца ў рускай мове *вещное* і *вещное*, так у беларускай адрозніваюцца *рэчнае* і *рэчавае*. *Прадпрымальнасць* ужо шырока бытуе ў беларускай мове, таму *прадпрыемлівасць* — няправільны варыянт. У тэрміналагічным словазлучэнні *рызыка вытадкавай пагібелі маёмасці* слова *гібелі* няправільна перакладзена. Павінна застацца *гібелі*, таму што ў беларускай мове словы з каранем *-гіб-* без прыстаўкі *па-* больш пашыраны, чым з прыстаўкай: *гібель*, *гібельна*, *гібельнасць*, *гібельны*, *гібенне*, *гібець*, *гіблы* [2, 179], *гінуць* [12, 181] — *пагібель*, *пагібельнасць*, *пагібельны* [12, 474].

Усё больш укараняюцца ў беларускую мову складаныя тэрміны з другой часткай *ёмітасць* (9). На нашу думку, усе падразумяваемыя тэрміны павінны ўжывацца з больш эканомнай другой часткай *ёмкасць*(7): *матэрыялаёмкасць*, *энергаёмкасць* і іншыя па аналогіі з *працаёмкасцю*, а не *ёмітасцю* [13]. Словы *ёмкасць* і *ёмітасць* маюць агульнае значэнне: здольнасць змясціць у сабе пэўную колькасць чаго-небудзь, унутраны аб'ём [11, 244]. Тэрміны *працаёмкасць* і *фондаёмітасць* супадаюць у сваім значэнні: умяшчальнасць, затрачанасць у першым выпадку працы на адзінку прадукцыі, у другім — асноўных ці пераменных фондаў на тую ж самую адзінку прадукцыі. Таму няма ніводнай падставы трымацца за тэрміны *матэрыялаёмітасць*, *фондаёмітасць* (18 і 14 літар адпаведна), а патрэбна ўвесці ў навуковы ўжытак тэрміны па ўзору тэрміна *працаёмкасць*: *матэрыялаёмкасць*, *фондаёмкасць* (16 і 12 літар). Атрымліваецца эканомія аж у дзве літары на кожным тэрміне.

Шмат варыянтаў скарачэння моўнай матэрыі ў эканамічнай тэрміналогіі, прыведзенай у некаторых слоўніках.

Астаткавы прынтцып аплаты працы — *рэштавы* прынтцып аплаты працы (9—7). *Дагавор* арэнды — *дамова* арэнды (7—6). *Закупачныя* цэны — *закупныя* цэны (10—8). *Канчатковая* прадукцыя — *канечная* прадукцыя (11—8). Абодва словы з аднолькавым значэннем ужываюцца ў беларускай літаратурнай мове *Сас-таў* зямель — *склад* зямель (6—5) [14].

Атрымліваць у спадчыну — *спадчынаваць* (у рускай мове ёсць жа *наследовать*) (22—12). *Базарны* — *рыначны*, *кірмашны*. У беларускай мове існуе і слова *базар*. Таму прыметнік *базарны* выкінуты аўтарам беспадстаўна. Ад назоўніка *кірмаш* лепш утварыць прыметнік *кірмашны*, які на адну літару, гук карацейшы за *кірмашовы*. Прыметнік *базарны* карацейшы за апошні аж на дзве літары (гукі). *Выважванне* (вызначэнне вагі) — *ыважка* (10—7). (У рускай мове *вывеска* — эканомна і тэрміналагічна.) *Грашовы знак* — *грашзнак* (12—8). Беларускай мове, як і іншым індаеўрапейскім мовам, вельмі ўласціва аб'яднанне словазлучэнняў у адно складанае слова як асобны від эканоміі моўных сродкаў. *Дадзены* — *даны* (7—4). *Дадзеныя* — *даныя* (8—5). *Дапамога* — *помач* (8—5). Беларуска гаворкі шырока выкарыстоўваюць гэтыя слова. У літаратурнай мове ўжываюцца *памагчы*, *памагаты*, *памочнік*. *Датаванне* — *датоўка* (9—7). *Ёмітасць* — *ёмкасць* (9—7). *Забеспячэнне* — *абеспячэнне* (12—11). Беларускай мове ўласцівы дзве прыстаўкі — *за*, *а*, і абедзве шырока выкарыстоўваюцца. Прыклады слоў з апошняй: *атаварыць*, *абагаціцца*, *абагачальнік*, *абанкруціцца* і інш. *Забяспечыць* — *абяспечыць* (11—10). *Капіраванне* — *капіроўка* (11—9). Аўтар пераклаў так рускамоўны тэрмін *копировка*. *Карэспандавалны* — *карэспандуючы* (16—13). Пераклад тэрміна *корреспондирующий*. Дзеепрыметнік перакладзены прыметнікам. *Налічэнне* — *налік* (9—5). *Налічэнні* на зароботную плату — *налікі* на зароботную плату (9—6). *Пагадзінавік* — *пачасавік* (12—9). Тэрмін *почасовик* нельга перакласці як *пагадзінавік*, таму што аплата працы адпаведнага работніка праводзіцца не за колькасць адпрацаваных гадзін, а за ад-

працаваны час. Тэрмін працы не заўсёды складаецца з цэлых гадзін, але і з мінут менш, чым 60. *Пагадзінны — пачасовы* (10—8). *Патрабаванне — трэбаванне* (12—10). Наш варыянт пацвярджаецца тым, што корань слова *патрабаванне* — *траб* уваходзіць у склад слова *трэба* 'неабходна, абавязкова патрэбна' [15]. З усіх пазіцый падыходу прыстаўка *па-* ў слове *патрабаванне* лішняя. Слова *трэба* ўласціва беларускай і ўкраінскай мовам, а ў рускай ужываюцца з яго каранем словы *требование, требователь, требовательность, требовательный, требуют, требуются* [16, 795—796]. Прыстаўкі, як вядома, выкарыстоўваюцца толькі пры патрэбе стварыць новае слова ці форму. Тут жа такой неабходнасці няма. Слова *трэбаванне* ў большай ступені беларускае, чым рускае. Да таго ж яно на дзве літары (гукі) карацейшае, чым *патрабаванне*. Тэрмін *трэбаванне* уваходзіць састаўной часткай у тэрміналагічнае словазлучэнне *акцэптаванне і зварот плацежнага трэбавання* [17, 12]. *Патрабаваць — трэбаваць* (11—9). *Перакупшчык — перакупнік* (11—10). *Правядзенне часу* (пераклад тэрміна *времяпровождение*) — *часавядзенне* (16—15). Свабодна *канверсаваная* валюта — *свабодна канверсуемая* валюта (13—12). Сам аўтар кнігі дае такое тлумачэнне тэрміну: "Валюта, якая свабодна і неабмежавана *абменьваецца* (падкрэслена намі. — К. У.) на замежныя (трэба: іншыя. — К. У.) валюты" [15, 97]. Дзе-спрыметнік *канверсаваная* — закончанага трывання. У азначэнні тэрміна пададзена дзеянне незакончанага трывання. Тэрмін А. А. Каўруса абазначае валюту, якую ўжо абмянялі на іншую ці прадалі за якія-небудзь грошы, г. зн. тэрмін і яго азначэнне не супадаюць па сэнсу. *Узбагачаны — абагачаны* (10—9). *Узбагачаць — абагачаць* (10—9). У двух апошніх выпадках слова можа ўтварацца пры дапамозе любой з дзвюх прыставак. У выпадку, калі не пагаршаецца паўната абазначэння аб'ектыўнай рэаліі, трэба выкарыстаць карацейшую прыстаўку.

Атрыманне ў спадчыну — спадчынаванне (20—13). *Завінавачанасць — запазычанасць* (15—13). *Закупачныя цэны — закупныя цэны* (10—8). *Зроблены загадзя — загадзёвы* (16—9). *Канчатковы прадукт — канечны прадукт* (10—7). Перад гэтым тэрмінам *канечны* перакладзена і як *канечны*, і як *канчатковы*. Праяўленне аўтарамі непаслядоўнасці. *Кароткатэрміновасць — малачаснасць* (19—12). *Кароткатэрміновы — малачасны* (16—9). *Крытэры — крытэр* (8—6). Успомнім купалаўскае: "О так! Я — пралетар!". Міжцэхавыя *распачаткі* — міжцэхавыя *заробы (задел — зароб)* (10—6). У рускай мове не ўжываецца *разначала*, а *задел*. Дык чаму ў нашай мове павінна быць горш? *Многабаковае* пагадненне — *шматбаковае* пагадненне (12—11). *Многагаліновая* эканоміка — *шматгаліновая* эканоміка (14—13). *Многаўкладная* эканоміка — *шматкладная* эканоміка (13—12). *Падвойнае падаткаабкладанне — дваіны падаткаабклад* (27—20). *Падвойная* сістэма бухгалтарскага ўліку — *дваіная* сістэма бухгалтарскага ўліку (9—7). *Падвойны запіс — дваіны запіс* (8—6). Усяго радком ніжэй аўтар падае *дваіны* расход. *Пенсійнае забеспячэнне — пенсійнае абеспячэнне* (10—9). *Пенсійны — пенсійны* (9—8). *Здзельна-прэміяльная* сістэма — *зробна-прэміяльная* сістэма (20—16). *Здзельна-прагрэсіўная* аплата працы — *зробна-прагрэсіўная* аплата працы (21—19). *Здзельшчына — зробшчына* (11—9). *Рух тавару* (товародвижение) — *таварарух* (10—9). *Кірмашовы — кірмашны* (9—8). У беларускай мове пры дапамозе суфікса *-н* утворана вельмі шмат прыметнікаў. Не будуць лішнімі і прыметнікі данага тыпу [18].

Ва ўсіх гэтых слоўніках прыводзяцца аддзяслёныя назоўнікі, утвораныя пры дапамозе суфікса *-ірав-* (*-іроў-*), замест таго, каб утвараць іх суфіксам *-ав-* (*-оў-*), хоць першы ўласцівы рускай мове, а другі — прадуктыўны ў беларускай. Тым больш, што слоўнікамі беларускай мовы ўзаконены нават некаторыя з прапапоўваемых намі варыянтаў [19, 369; 20, 374].

Толькі на прыкладзе 13 слоў, калі ўтварыць іх прапануемым чынам, атрымаецца эканомія ў 28 літар. *Дэпаніраванне — дэпанаванне* (13—11). *Дэпаніраваць — дэпанавачаць* (12—10). *Заакціраваць — заактаваць* (12—10). *Завізіраваны — завізіваны* (12—10). *Завізіраваць — завізіваць* (12—10). *Інкасіраванне — інкасаванне* (13—11). *Каціроўка — катойка* (9—7). *Красіраванне — красойка* (12—8). *Нарміраванне працы — нармаванне працы* (12—10). *Нарміраваны гандаль — нармаваны гандаль* (11—9). *Раяніраванне — раянаванне* (12—10). *Субсідзіраванне — субсідаванне* (15—12). *Трасіраванне — трасаванне* (12—10).

Такім чынам, мова з'яўляецца самым каштоўным, універсальным інструментам мыслення, пазнання і прыладай пераўтваральнай працы людзей. Як і любая іншая прылада працы, яна павінна ўсямерна, мэтанакіравана і планамерна ўдасканалвацца і ў першую чаргу ў напрамку павышэння яе адлюстравальных якасцей, зручнасці ў карыстанні, эканомнасці яе матэрыі. Давайце ўспомнім хоць тую ж вылічальную тэхніку. Колькі металу, іншых матэрыялаў было зрасходавана на ЭВМ "Мінск-32", колькі месца яна займала, і колькі займае сучасны персанальны камп'ютэр?

Значным сродкам, напрамкам такога яе ўдасканалення з'яўляецца таксама распрацоўка, кадыфікацыя і стандартызацыя навуковай тэрміналогіі і ў першую чаргу эканамічнай. Не менш важнае значэнне ў дадзеным плане мае і павышэнне эканомнасці яе гукавой і графічнай матэрыі. Больш эканомная навуковая тэрміналогія з кожным годам будзе эканоміць для грамадства ўсё больш і больш матэрыяльных сродкаў, часу, ствараць магчымасцей для інтэлектуальнай творчасці вучоных і працаўнікоў эканамічнай вытворчасці.

Разгледжаныя намі 80 слоў і тэрмінаў у слоўніках, з якіх яны ўзяты, маюць прыкладна 940 знакаў. Пры ўмове ўкаранення нашых прапаноў у практыку гэтыя лексемны мелі б 722 знакі — на 218 знакаў або на 23,2 % менш. У слоўнікавых варыянтах адзін тэрмін складаецца ў сярэднім з 11,8 знака, а ў нашых — з 9. Калі прыняць нашы тэрміны, дык атрымаецца эканомія ў 80 слоў і тэрмінаў. А якія здабыткі ад такой эканоміі атрымаюцца ў агульнамоўным і агульнанародным маштабе — няцяжка ўявіць.

ЛІТАРАТУРА

1. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. 2-е изд. испр. и доп. М., 1975.
2. Большая Советская Энциклопедия. М., 1978. Т. 29.
3. Маркс К. Экономические рукописи 1857—1859 гг. (Первоначальный вариант "Капитала". Критика политической экономии (Черновой набросок 1857—1858 гг.)) // *Маркс К., Энгельс Ф.* Соч. 2-е изд. Т. 46, ч.1.
4. Горбацевич К.С. Язык — памятник культуры. Л., 1965.
5. Плотнікаў Б.А. Агульнае мовазнаўства. Мн., 1994.
6. *Рождественский Ю.В.* Общая филология. М., 1996.
7. Будагов Р.А. Определяет ли принцип экономии развитие и функционирование языка? // *Вопр. языкознания.* 1972. № 1. С. 17—36; *Глаголев Н.В.* Лингвистическая основа экономии и избыточности в синтаксисе разговорной речи (На материале немецкого языка) // *Учен. зап. Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз.* 1967. Т. 37. С. 56—83; *Гулыга Е.В.* О тенденции экономии языковых средств // *Лингвистика и методика в высш. шк. М., 1977.* Вып. 7. С. 77—87; *Ейгер Г.В., Хаймович Б.С., Розовская Б.И., Юхт В.Л.* Межпредикативные связи и экономия языковых средств (опыт типологической характеристики) // *Научн. конф. "Проблемы синхронного изучения грамматического строя языка": Тез. докл. и сообщ. (7—10 дек.). М., 1965.* С. 72—73 и инш.
8. *Нещипенко Г.П.* О проявлениях тенденции языковой экономии в сфере деривации // *Словообразование и номинативная деривация в славянских языках: Тез. докл. III Республик. конф. (5—6 окт. 1989 г.). Ч. 2.* Гродно, 1989.
9. *Тамашэвіч Т.Г.* Пра сцісласць у мове і маўленні // *Беларуская мова. Міжведамасны зб. Вып. 16.* Мн., 1988.
10. Словарь менеджера / Под ред. Г.И. Кравцовой, М.И. Плотницкого. Мн., 1992.
11. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. Мн., 1978. Т. 2.
12. Слоўнік беларускай мовы. Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне / Пад рэд. М. В. Бірылы. Мн., 1987.
13. Кароткі эканамічны слоўнік / Пад рэд. М.І. Платніцкага. Мн., 1993.
14. *Лешчылоўскі П.В., Ульянка Б.В., Буга У.К.* Аграрная эканоміка. Кароткі слоўнік. Мн., 1990.
15. *Каўрус А.А.* Дакумент па-беларуску. Справаводства. Бухгалтэрыя. Рыначная эканоміка. Мн., 1994.
16. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. 7-е изд. М., 1968.
17. *Дубовик А.Е.* Англо-русско-белорусский словарь менеджера. Мн., 1996.
18. Краткий русско-белорусский словарь экономических и бухгалтерских терминов / Сост. О.П. Зенькович, П.И. Малько и др.; Под ред. О.П. Зенькович. Мн., 1994.
19. *Бардовіч А.М.* Марфемны слоўнік беларускай мовы. Мн., 1975.
20. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. Мн., 1996.